

דפנה שלזינגר

בזים על חלון ביתי

מעקב אחר קינון בז מצוי בשערי-תקוה

בשנת תשנ"א (1991) החל לקנן על אדנית בביתנו זוג של בז מצוי (FALCO TINNUNCULUS). מדובר בעוף דורס קטן, שהוא יציב ונפוץ מאוד בישראל ובארצות האזור. זוג הבזים בחר להתמקם באזור ביתנו שבשערי-תקוה, במערב השומרון. הבז המצוי נוהג לקנן ולדגור במקומות שונים: בצוק טבעי, במסעף של ענפי עץ, בקן נטוש של עורבים וגם בבתים - על אדן חלון, בעציץ או באדנית. בדרך-כלל חוזר הבז ומקנן באותו המקום מדי שנה, במידה שלא הוטרד בקינון בשנה הקודמת. לצערי, מדי שנה נחרסים קנים רבים של בזים המקננים בקרבת האדם, כיוון שבעלי הבית חוששים שהימצאות הצפור המקננת על אדן החלון תמשוך לבית כינים ופרעושים ותפגע בבריאות המשפחה, דבר שאין לו כל יסוד. או מכיוון שאנשים חוששים מתוקפנותם של העופות הדורסים, כשגם לחשש זה אין כל יסוד, מכיוון שהבו מסוגל לדרוס טרף שמשקלו אינו עולה על 300 גרם, ויתקוף רק כאשר יאיימו על הביצים או על הגוזלים.

באדניות של חלונות ביתנו מקננים הבזים זו השנה השמינית ברציפות. הזכרתי אדניות של חלונות ברבים, מכיוון שהבזים העבירו את קינם במשך השנים ומיקמו אותו עד כה בשלוש אדניות שונות בצד הדרומי של הבית - בקומה השנייה.

בשנה שעברה (תשנ"ז-1997) קיננו הבזים בשתי אדניות שונות, הצמודות לשני חלונות חדרי. זה קרה משום שקינם הראשון בחלון הדרום-מזרחי של חדרי נחרב עם מות הגוזלים, זמן קצר לאחר בקיעתם, בעקבות שרב כבד. מסתבר כי ציפור שאיבדה את כל גוזליה, שבה ובונה מחדש את קינה. הבזים אכן הקימו קן חדש, הפעם באדנית של החלון הדרומי, שבה היו צמחיה סבוכה וצל.

לא תיעדתי את סיפורם המלא של הבזים בשנה שעברה וגם לא בשנים שקדמו. המעקב אחר שלבי הקינון של הבזים היה בהסתכלות בלבד, ובתמונות שלהם שצילמנו מדי פעם.

השנה, מיד לאחר שהוטלה בקן הביצה הראשונה, החלטתי לתעד את כל מהלך הקינון של הבזים. האדנית בה קיננו הבזים השנה נמצאת סמוך לחלון

חדרי, ממש מעל מיטתי, לכן קל היה לי לעקוב אחר המתרחש בקן וסביבו. מדי מספר ימים כתבתי מעין "יומן גידול" לגוזלי הבז, שהחל עוד בטרם הוטלו הביצים מהן בקעו. במקביל צילמתי את השלבים השונים של הגידול, עד כמה שהתאפשר לי, ולא תמיד היה זה פשוט. בקטעי היומן תיארתי את מעללי הבזים, כפי שהם השתלבו בחיי היום-יום שלי ושל משפחתי. תיארתי את שראיתי אני בעיניים בלתי מזוינות בתצפיות שערכתי מחלון חדרי. מדובר בחוויה מרתקת לכל המשפחה, בעולם טבע נפלא שנמצא ממש כאן על סף ביתנו, מבלי שנצטרך לנסוע למקומות מרוחקים ונידחים ומבלי שנזדקק לטלסקופים משוכללים.

כדי להבין טוב יותר את פעולות הבזים וכדי לדעת מתי לצפות להתרחשות כל שלב, נעזרתי בספרות המדעית שנכתבה על הבז המצוי, ובעיקר בערך 'בז מצוי' באנציקלופדיית החי והצומח של ארץ-ישראל. למרות זאת הסיפור שלי שמתעד את קורות הבזים בשנה זו, כתבתי בשפה פשוטה, לא מדעית. אולי מכיוון שלא מדובר בעוד סיכום מדעי על חיי הבז, אלא בסיפור אישי שכתבתי לעצמי ולמשפחתי, ולכל מי שמתעניין בעולמם הנפלא של הבזים ושל שאר בעלי-החיים בטבע.

בעמודים הבאים יובא "היומן" שנכתב במהלך הקינון, לפי הסדר והתאריכים שבהם נכתב.

י"ג באדר תשנ"ח (11 במרץ 1998)

אמצע טבת (אמצע ינואר). צריחות רמות של הבזים מושכות את תשומת לבי. אין ספק, עונת החיזור החלה. הבז המצוי הוא דורס שקט, אך בעונת החיזור והקינן או בשעת התרגשות אחרת, הבזים מאוד רעשניים ומשמיעים קולות קריאה רמים וחדים. הרוטינה חוזרת עכשיו מדי יום ביומו. צריחותיו הרמות של הבז מזעיקות את הבזה לקבלת מזון, או לחיזור ולהזדווגות. כשהבזה באזור, יישמעו מיד לאחר צריחות הבז גם צריחותיה של הבזה, ממקום הימצאה. החיזור אצלם אינו מתמשך לזמן ארוך. הנקבה מגיעה ואם שניהם במצב-רוח הנכון, יישמעו צריחות רמות של שניהם יחדיו. בנקודה זו אי-אפשר לפספס, גם בלי לראות אותם, אני יודעת שהגיע הרגע. הבזה נעמדת בעמדת הזמנה להזדווגות, ראשה מורכן וזנבה מורם כלפי מעלה. הבז נעמד במעוף מעל הבזה ולמשך מספר שניות ניתן לראות אותו מניע את כנפיו במהירות אדירה, במכות כנף קצרות. שני בני הזוג קוראים בקריאות רמות

במשך כל ההזדווגות. כך נראה מרחוק רגע ההזדווגות של הבזים. רגעים אלה מתרחשים בדרך-כלל על גג הבית הסמוך, או על אדן החלון שם. זהו מקומם הקבוע של הבזים, מחוץ לעונת הקינון. לשם יביאו את טרפם ושם יפגשו תמיד. בתחילת עונת החיזור, ניתן היה לראות את הבז במעוף מרשים מיד לאחר ההזדווגות. מעין מטס שבא לומר "תראו אותי, אני כאן".

הבז אדיב מאוד בתקופה זו. מספר פעמים שמעתי את צעקותיו לבזה, להודיע על טרף שתפס. בעונה זו מדובר בדרך-כלל בעכברים וברניים אחרים (גוזלים רכים עדיין לא ניתן להשיג). לפעמים צעק הבז במשך דקה שלמה או יותר בלי להתחיל לאכול, תוך צפייה לבזה שתגיע. גינטלמן אמיתי. ולפעמים, כשהגיעה הבזה, נדהמתי לראות איך הוא מעביר לרשותה את העכבר כולו ועף לנקודה קרובה לצפות בה אוכלת את כולו לבדה.

עכשיו אני כבר מכירה את הבזים "שלי" היטב. כששואלים אותי איך את יודעת שזו הבזה ולא הבז? זה די מצחיק אותי. הם בכלל לא דומים, מה זאת אומרת? ממש טיפוסים שונים. הבזה גדולה מעט מהבז. הגוונים שלה חומים יותר. צבע הראש חום והזנב חום ושחור. לבז ראש אפור-תכלכל וזנב באותו הצבע. גם מבנה הגוף שלהם שונה. הבז קצת רזה יותר, הרגליים מעט ארוכות יותר ומבנהו מוצק. הבזה נראית מעט שמנה, קצת נפוחה, לעומתו. אפילו הפרצופים שלהם והמבטים שונים.

גם האופי, עד כמה שהצלחתי להכיר, שונה. הבז הוא בהחלט פחדן גדול יותר מהבזה. מיד כשאני נכנסת לחדר, הוא נמלט מהחלון במהירות. הבזה כבר חתרגלה אלי מעט, היא אינה בורחת כל-כך מהר מהחלון.

במקביל להתחלת עונת החיזור, החלו הבזים בגישוש אחר מקום למיקום הקן. הם שבו לאדנית בחלון הדרומי שלי. במשך כחודש הם יצרו לעצמם גומחה קטנה באדמה, בדיוק בנקודה בה הייתה ההטלה בשנה שעברה. אחר-כך הם שינו כיוון ועברו לפינה השנייה של האדנית. שם הם יצרו לעצמם גומחה חדשה. אצל הבזים הכל די שגרתי. אפילו דרך היציאה שלהם מהאדנית היא במסלול קבוע. הבז נמלט מהר מאוד משם כשאני מתקרבת. הבזה מתחילה במסלול לקצה האדנית ולפעמים נשארת שם ומתבוננת בי, ממש מקרוב. אין ספק שהיא פחות פחדנית מהבז.

באחד הימים נחת על הגג ממול בז נוסף, נראה לי כזכר צעיר. קרב אוויר לא התנהל כאן, אבל הבז שלי במעוף אחד גרם לו להתרומם ולהתרחק מהאזור. יותר לא ראיתי אותו כאן. בספרות שקראתי מצויין כי הבז מגן בתוקפנות רבה

מפני כל פלישה לטריטוריה שלו. גודל שטח המחיה של זוג בזים, כפי שקראתי, הוא כשלושה קילומטרים רבועים.

ביום חמישי ז' באדר (5 במרץ), לקראת סוף עונת החיזור, ישבתי בחצר וצפיתי בבזים. הפעם ראיתי מחזה שבהחלט חרג מהרוטינה. הבז עמד על חוד הגג של הבית השכן, הבזה על אדן רחב של חלונות מתחת. המרחק ביניהם קצר. הבזה החלה בקריאה שקטה ואיטית לבז. הוא לא הגיב. עמד לו בשמש וניקה את נוצותיו. היא הגבירה מעט את קריאותיה. הן נשמעו מתחננות מעט. הבז עדיין לא הגיב. לאחר מספר דקות, כשהבזה ראתה שזה לא הולך בדרך הקלה, היא עלתה אליו אל חוד הגג. היא נחתה ממש לידו והתחככה בו מעט. הפעם הבז נענה, ולא ברור לי אם זה מפני שבאמת התפתה אליה, או כמו שזה היה נראה 'פשוט עשה לה טובה'. הוא נעמד מעליה ופרץ בקריאות הזדווגות. ההזדווגות נמשכה כרגיל מספר שניות, ומיד לאחריה עף לו הבז לקצה השני של הגג, תוך התעלמות מוחלטת מהבזה. הוא פשוט עמד לו בשמש והמשיך לנקות את נוצותיו. הבז שהיה כל-כך נלהב בתחילת עונת החיזור, שהיה היוזם העיקרי והפעיל, הראה חוסר עניין מוחלט. חשבתי שאולי זה רמז לכך שתקופת החיזור הולכת להסתיים. מכאן ואילך התחלתי לבדוק את האדניות בכל יום לראות האם הוטלה כבר הביצה הראשונה.

בי"ב באדר (10 במרץ) טיילתי בגליל. כשחזרתי בשעת לילה מאוחרת האדנית הייתה חשוכה ולא יכולתי לראות האם משהו השתנה בה. למחרת בבוקר הייתה מונחת לה ביצה ראשונה באדנית, בגומחה שבפינה. אני לא יודעת אם הוטלה בי"ב או בי"ג באדר (10-11 במרץ).

הביצה נמצאת בפינה באדנית שקשה מאוד לצלם אותה. בניסיון ראשון לצילום, ניסתה הבזה לתקוף אותי. אחר-כך פשוט ניצבה בעמדת שמירה על הגג ממול ונעצה בי מבטים חזים. הפעם היא הניחה לי לצלם, אך שמרה על תנוחת האיום.

השגרה בשלב הזה היא כזאת - הבזה ניצבת על הגג ממול ומשקיפה על הביצה באדנית. התקרבות אל הביצה מביאה לתנועות איום. זה מתחיל בתנועות קלות במקום ותזוזה מהירה של הראש מעלה ומטה (כמו התנפחות מכעס), וממשיך בצלילה מאיימת לעבר החלון בו אני ניצבת. אם אני לא אברח אחורה במהירות אני עלולה למצוא את עצמי עם שריטות על המצח מטפריה החדים של הבזה. את זה למדנו מהנסיון המר, כשאבא שלי ניגש לפני מספר שנים להשקות את האדנית שהבזים החלו לקנן בה וחזר עם שלוש שריטות על המצח. בדרך כלל

בסוף הצלילה לעבר החלון - הבזה נעמדת באוויר ממולי בתנוחה אנכית, ברפרוף כנפיים ובמבט שאני מגדירה כ- "רצח בעיניים". אני ממש צריכה להתנצל על שאני מעיזה להתקרב לחלון שלי. אבל בינתיים אחרי נסיון של יום קינון אחד בשנה זו, יש לי תחושה שהבזה כבר הסתגלה יותר למצב, והאיוס כלפי פחת.

י"ז באדר תשנ"ח (15 במרץ 1998)

ביום חמישי, י"ד באדר (12 במרץ), חג הפורים, הצצתי לחלון. במשך רוב הזמן הבזה דגרה על הביצה הבודדה שבקן. מלאכת הדגירה אצל הבזים מוטלת על הנקבה, אך בדרך כלל היא מתחילה לדגור ברצף רק בסיום הטלת כל הביצים. כך היה בשנים קודמות וכך כתוב גם בספרות. אולי היא נהגה כך בגלל הרוח הקרירה שנשבה בחוץ. כשאני מתקרבת אליה היא נוטשת את הביצה, אך לא עפה מהאדנית. בדרך כלל היא נעמדת בקצה האדנית. רק אם אני אתקרב יותר מדי, או אפתח את החלון, היא תעוף לגג ממול ותאיים עלי משם.

ביום שישי ט"ו באדר (13 במרץ) הוטלה ביצה שניה בקן. למחרת בשבת ט"ז באדר (14 במרץ) הוטלה הביצה השלישית. אני חייבת לציין שזה די מפתיע הפרש של יום אחד בין ביצה לביצה בהטלה רגילה. זה לא דבר מקובל כל-כך אצל ציפור בגודל של הבז. צילום הביצים הולך עכשיו ביתר קלות. הבזה די התרגלה אלי. כל זמן שאני עומדת בקצה השני של האדנית בזווית הצילום שלי, היא לא תוקפת. רק אם אני אתקרב יותר מדי אל הביצים היא תתקוף. תנועות האיוס כמובן נמשכות כל הזמן, ואני עדיין לא מסתכנת בצילום בלי "שומר ראש" - שהוא בדרך-כלל אחד מבני המשפחה שאני מעמידה לידי. תפקידו של "שומר הראש" - להודיע לי אם הבזה מתחילה בצלילה לעברי, מכיוון שאני לא מבחינה בכך כשאני שקועה בצילום. מיכל, אחותי הקטנה, ממש נבהלה כשביקשתי ממנה לשמש כשומרת. היא חששה מאוד שתפספס את תזוזת הבזה ואני אפגע. אחותי תמר אף אחרה בוקר אחד לבית-ספר לאחר שהתעכבה איתי מספר דקות בצילום. למורה ששאלה אותה לסיבת האיחור, היא ענתה: "שמרתי שהבזה לא תתקוף את אחותי". מעניין מה חשבה המורה באותו רגע.

הבזה אינה נוטשת את אזור הקן. אני חושבת שמצאתי את הקן בודד ומופקר אולי פעם אחת, לרגעים ספורים, מאז הוטלה הביצה הראשונה. הבזה מחלקת את זמנה בין דגירה על הביצים או ישיבה לידם באדנית, ובין צפיה על הקן מהגג שממול.

הבו נמצא פחות באזור. אני משערת שהוא עסוק עכשיו בחיפוש מזון רב, שיספיק גם לו וגם לבזה השומרת. לפעמים הוא מגיע בצריחות עם אוכל בפיו. ופעמיים במשך הימים האחרונים גם ראיתי איך נענתה הנקבה לצריחות החיזור שלו והם הזדווגו על הגג ממול. לפעמים הבז מבקר אותה בקן שבאדנית, אך הוא ממעט מאוד להופיע שם.

כ"ח באדר תשנ"ח (26 במרץ 1998)

ביום שני י"ח באדר (16 במרץ) הוטלה הביצה הרביעית. מזג-האוויר בשבוע זה היה משוגע לגמרי - אופייני לעונת המעבר. בימים ראשון ושני שרר שרב כבד. ביום שלישי התחפך מזג-האוויר, הטמפרטורות ירדו בקצב וגשם החל לרדת. ימים רביעי וחמישי היו סוערים מאוד, גשם שוטף ירד במשך שעות בלי הפסקה. בהרי הארץ ירד שלג כבד. הבזים עמדו רטובים ומסכנים על הגג ממול, מנסים למצוא מעט מחסה. הביצים נותרו יתומות בקן הרטוב באדנית. אבא שלי, שהוא מגדל ציפורים ותיק, טוען שקור כזה לביצים החשופות עלול להביא למות העובר שבתוכן. הוא חושב שלביצים אין הרבה סיכוי לבקוע.

למרות הגשם והקור הכבד - ביום חמישי, כ"א באדר (19 במרץ) הוטלה ביצה חמישית בקן.

מאז השתפר מזג-האוויר. הבזה דוגרת במשך רוב היום על הביצים. אל הגג ממול היא עפה בדרך כלל כדי לאכול. מאז הופסקה הטלת הביצים לא ראיתי עוד את הבזים בהזדווגות.

בקיעת הביצים מתרחשת בדרך כלל 28 ימים לאחר הטלת הביצה האחרונה. נחכה ונראה.

כ"ג בניסן תשנ"ח (19 באפריל 1998)

בדיוק כמו בשנה שעברה, פרץ אל ארצנו שקע שרבי, ביום טוב ראשון של פסח. אלא שהפעם השרב לא עזב אותנו במשך החג כולו. החום הכבד והיובש נמשכו במשך כל ימי חול-המועד ונשברו רק בחג השני. בספרות המחקרית קראתי שהביצים אמורות לבקוע 28 יום לאחר הטלת הביצה האחרונה. על-פי החישוב הזה הגוזלים היו אמורים לבקוע בכ" בניסן (16 באפריל), יום חמישי של חול המועד, שיצא גם יום חמישי בשבוע. יום חמישי הגיע ועמו, עדיין, החום הכבד. בשנה שעברה נהרס הקן של הבזים בגלל מצב דומה. גם אז בקעו הגוזלים בפסח לתוך שרב כבד מאוד. אבא שלי הסביר לי כי היובש באוויר מקשה את

קליפת הביצה, ואז לגוזלים קשה לבקוע אותה ולצאת. בשנה שעברה הבזים קיננו באדנית יבשה, בלי צמחים שיספקו לחות או צל, ובאמת שתיים מתוך חמש הביצים לא הצליחו כלל לבקוע. על אחת מהן נראה נקב קטן, כנראה נסיון ניקור של הגוזל שבתוכה. שלושת הגוזלים שכן בקעו אז, לא החזיקו מעמד בחום הכבד, ומתו זמן קצר לאחר מכן. לכן גם השנה חששתי לגורלם של הגוזלים שעתידיים לבקוע במזג-אוויר שכוה. אבל אנתנו חיכינו וציפינו, והגוזלים לא בקעו. גם ביום שישי לא נראה כל שינוי בביצים. אולי רק השתנה מעט מזג-האוויר. הבזה בנאמנות מדהימה, כפי שכבר סיפרתי, אינה עוזבת את הקן ואת הביצים. בימי השרב, כשהחום ממש העיק, היא לא דגרה על הביצים אלא עמדה מעליהם וחיפתה עליהם בכנפיה כשפיה פתוח לצינון גופה.

אתמול, ביום שבת, כ"ב בניסן (18 באפריל), עוד ספרתי בבוקר חמש ביצים בקן. בצהריים הבחנתי בפרט חדש ומרענן באדנית - ליד הבזה ראיתי שני שבירי ביצים. לא הצלחתי להציץ תחתיה, אך היה ברור לי שזהו זה, היום הוא היום הגדול, יום הבקיעה. בהזדמנות זו, אציין שהבזה כבר התרגלה אלי. אני פותחת את החלון וניצבת במרחק של 20-30 ס"מ ממנה והיא מביטה בי ולא וזה ממקומה.

בשבת בצהריים, בשעת מנוחה, התעוררתי למשמע צריחות רמות. לא היו אלה רק צריחות הבזים שלי, היו אלה גם צריחות של עורבים, ובקול שכוה אי-אפשר לטעות. הבטתי באדנית. שלושה גוזלים זעירים וחמודים שכבו להם שם. שתי הביצים הנוספות נעלמו, אין לי מושג לאן. באוויר התנהל קרב בין הבזים ובין העורבים שגילו כנראה את הגוזלים וניסו לגזלם. הבזה שהבחינה בי, שבה אל הגוזלים והבו לבדו גירש את העורבים. התהליך חזר על עצמו כשעה מאוחר יותר. מלבד לרגעים ספורים אלה לא זכיתי כמעט לראות את הגוזלים בלי אמם מעליהם.

אבא שלי טוען שלעורבים יש זיכרון מצוין ואם הם גילו את גוזלי הבז, הרי שחייחם בסכנה, בגלל שהם ישובו ברגע שרק יתאפשר להם.

היום בבוקר ניסיתי לצלם את הגוזלים הצעירים וזה היה פשוט בלתי-אפשרי, הבזה לא קמה מעליהם לרגע. כך גם אחר-הצהריים. בבוקר גיליתי את מיקומו של קן העורבים. הוא נמצא על העץ של השכנים, מטרים אחדים מהאדנית בה מקננים הבזים, וזה מחמיר מאוד את המצב.

רק אחר-הצהריים הצלחתי לצלם את הקטנטנים. כשאמא שלי וענת אחותי תלו כביסה מתחת לחדרי, הן הבחינו בקריאות הבז לבזה והזעיקו אותי. היא

נענתה לו ועברה לגג ממול ליטול ממנו מזון, כך התאפשרו לי מספר שניות לצילום, כי היא, כמובן, שבה מיד. באדנית כבר מצאתי חצי לטאה, השלל היומי לגוזלים, וגם ראיתי אותה מנסה להאכיל אותם לאט-לאט.

פ"ט בניסן תשנ"ח (25 באפריל 1998)

ביום רביעי, כ"ו בניסן (22 באפריל), צילמתי את הגוזלים עם הבזה בשעת האכלה. הפעם צילמתי במצלמה עם עצמית רגילה של 50 מ"מ, ולא עם עצמית ארוכת מוקד (מגדילה) כמו בפעמים הקודמות. זאת מכיוון שהפעם הבזה נתנה לי לצלם ממרחק של 60-70 ס"מ ממנה. זה מדהים לראות איך שהיא התרגלה אלי בשלבים. מעבר לזה היא לא מאשרת לי, כמובן, להתקרב. ביום שישי, כ"ח בניסן (24 באפריל), צילמתי שוב מאותה קרבה. הפעם הסטתי ענף באדנית שהפריע לי לצילום. הבזה ראתה במעשה זה איום, כנראה, משום שהפעם היא החליטה לאיים עלי חזרה בצורה רצינית. חלון החדר שלי היה פתוח לגמרי, והיא פשוט קפצה מהאדנית ונעמדה על אדן החלון בתנוחת איום. אני נסוגותי אחורה לפתח החדר, והיא המשיכה והתקדמה עד הקצה הפנימי של אדן החלון, שם הוסיפה לעמוד במשך כשתי דקות ארוכות בתנוחה מאיימת. הבנתי שהגזמתי הפעם והשתדלתי מאז לא להתקרב אליה ולא להציק.

יש עוד פרט חשוב מאוד ומשמח ששכחתי לציין לגבי הגוזלים. ביום ראשון עדיין קשה היה לספור את הגוזלים. מתוך גוש הנוצות הלבן הרובץ בצבצו שלושה ראשים. ביום רביעי כשהבזה באה להאכיל, הגוזלים כבר נעמדו על רגליהם והחלו בדחיפות לכיוון מקור האם. הופתעתי מאוד לגלות חמישה גוזלים בקן. מסתבר שכל הביצים בקעו. ממש מדהים לראות איך הן שרדו כולן למרות הגשם, הקור והשרב הכבד שעבר עליהן במהלך חודש הדגירה.

היום, כשהבזה הביאה נברן כלשהו לקן, ראיתי שני גוזלים שכבר מנסים לנגוס בו בעצמם, אך ללא הצלחה. הם עדיין נזקקים לאם שחותכת פיסות קטנות מהבשר ומאכילה אותם. הגוזלים הם כבר בני שבוע והם רעבתנים גדולים. עם כל מזון שמגיע לקן הם קמים כולם ודוחפים בנסיון להשיג "ביס" נוסף. כולם נראים בריאים וחזקים.

קרבות הבז והעורב ממשיכים כאן במרץ רב. חבל שאין לי מסרטת וידאו לצלם את המטסים המדהימים שלהם כאן. ביום רביעי, בכניסה ליישוב, הבחנתי בבז ובעורב נאבקים מעל הבתים באזור. ביום שישי, ישבו שני העורבים בתוך הקן שלהם בראש העץ, כשבמשך דקות ארוכות עף הבז במטסים

מדהימים ומרהיבים מעליהם כשהוא נוסק לעבר הקן שלהם ומנסה להבריחם משם שוב ושוב. מאוחר יותר ראיתי את שלושתם בשמים, כששני העורבים רודפים אחרי הבז בעוד שהוא מבצע תמרוני התחמקות. הקרבות ביניהם אינם פוסקים. בינתיים חיפשתי מידע על עניין זה בספרות, וגיליתי שמקורות המידע על הבזים אכן מציינים כי הם נאבקים על הטריטוריה בקרבות אוויר, אף כנגד עופות גדולים מהם, שהנפוצים שבהם הם העורבים. בתיאורים שונים שהופיעו בשנים עברו בכתב העת "טבע וארץ" מתוארים קרבות כאלה מעל שמי גוש דן. גם אני זכיתי ביום שלישי השבוע לראות קרב שכזה, בין בז לעורב, באזור אחר בארץ - מעל המכתש הגדול שבנגב. זה היה בנקודת תצפית על המכתש, בשעת הסבר של המדריכה, במהלך סיור לימודי באזור.

ד' באייר תשנ"ח (30 באפריל 1998)

הגוזלים כבר עוד מעט בני שבועיים. קצב הגידול שלהם מדהים. עדיין יש להם פלומה לבנה, אך נראה שהיא תתחיל לנשור בימים הקרובים. הם כבר גדולים לפחות פי שניים, ונראה לי שגם יותר, מגודלם בזמן הבקיעה. הם מקבלים לאט-לאט מבנה גוף של בז בוגר, פרצוף של בז. במשך השבוע, מאז שהרגזתי את הבזה השתדלתי לא להתקרב לקן. צפיתי בגוזלים רק בשעה שהבזה נעדרה. עכשיו היא כבר נעדרת לתקופות ארוכות יותר. היא משאירה לפעמים את הקן לדקות ארוכות בלי השגחה. נראה לי שזה בגלל שהגוזלים כבר גדלו מעט. הם עומדים על רגליהם, וידעו להיאבק במי שינסה לפגוע בהם. הם כבר די גדולים (יותר מציפור דרוור בוגרת למשל), ולכן סביר להניח שאין בסביבה הרבה טורפים שיוכלו לפגוע בהם. למעשה העופות הטורפים היחידים שאני מכירה בסביבה שפועלים ביום הם הבזים והעורבים. סיבה נוספת לכך שהבזה עוזבת לעתים קרובות את הגוזלים, היא תאבונם הבריא. הגוזלים גדלים בקצב, והם רעבתנים גדולים. הם כבר לא מסתפקים במזון שצד להם הבז בלבד, ולכן יוצאת גם הבזה לצוד. הבוקר ניסיתי שוב לצלם את הגוזלים, אחרי שבוע כמעט שלא תיעדתי אותם. מסתבר שהבזה לא שכחה את האיום הקודם, והיחס כלפי השתנה. ברגע שפתחתי את התריסים והתקרבותי לקן, היא הגיעה במעוף ושוב חדרה לחדרי ונעמדה בקלילות על אדן החלון. נראה היה שתוך שניות היא גם תחדור לתוך החדר ותתקוף אותי. אני חייבת לציין שזו פעם ראשונה מאז שהתחלתי בקשר הזה עם הבזה המקננת מעל מיטתי, שממש הרגשתי פחד מפניה. חשתי שהיא עומדת לתקוף אותי,

ובתוך החדר שלי, וזה בהחלט חציית גבולות מוכרים, לא רק מבחינתה אלא גם מבחינתי. נטשתי בינתיים את הצילום. אולי אני אשוב לצלם כשהיא לא תהיה בסביבה, ואעמיד, כמובן, את אחד מבני המשפחה כמשקיף להודיע לי על בואה. נראה לי שאיתה לא כדאי לי "להתעסק" בזמן הקרוב.

י"ב באייר תשנ"ח (8 במאי 1998)

במשך השבוע האחרון לא הרביתי להפריע לבזים. רק העפתי מבטים מדי פעם לראות מה מצבם של הגוזלים. הם גדלים בקצב מדהים ממש. אם בשבוע שעבר הם היו עדיין בעלי פלומה לבנה ורק ראשם החל להתעצב בדמות בז בוגר, הרי שהשבוע הם החלו גם להחליף את פלומתם הלבנה בנוצות הבז. הנוצות החלו לצמוח בקצות הכנפיים, אחר-כך גם בקדקוד הראש, ועכשיו גם הזנב כבר החל לצמוח. עכשיו הם בדיוק בשלב שבין גוזל קטן לבן פלומה ובין בז בוגר בעל נוצות צבעוניות. במשך השבוע האחרון לא הרביתי לראות את הבזה. היא לא יושבת עוד בקן שבאדנית. גם הבז וגם הבזה מעופפים כל היום לחפש מזון לגוזלים. אל האדנית היא מגיעה רק כדי להביא מזון. הגוזלים כבר אוכלים לבדם ואינם נזקקים להאכלה, לכן הבזה מגיעה לרגעים ספורים משאירה את הטרף ועפה מיד לחפש עוד אוכל. את בואה של הבזה לקן אי-אפשר לפספס. היא מודיעה על כך בקול רם, אבל יותר ממנה מודיעים הגוזלים. הם צורחים בהתרגשות צריחות קצרות ורמות בכל פעם שהבזה מגיעה, ומנסים כולם לדחוק ולדחוף זה את זה על מנת לזכות בנתח מזון. הם גם מתוחכמים למדי. אם אחד תפס חתיכת בשר טובה, הוא ימלט לקצה האדנית ויגונן עליה מפני אחיו עד שיסיים לאכול. הם אוכלים מכל מה שנמצא באזור - יונקים קטנים, שכוללים: עכברי בית ושדה ונברנים שונים, עופות, שכוללים: ציפורי שיר קטנות וגוזלים, וכן זוחלים, כגון: חרדונים, שממיות ולטאות שונות, חומטים ונחשים קטנים, וגם חרקים, בעיקר חגבים. בקיצור - מכל הבא ליד (או למקור).

פעמים רבות צפיתי בבז או בבזה בשעת ציד. הציד מתרחש בעיקר במטעי הזיתים ובשטחי הבתה שבצדי הכניסה לישובנו. קל לזהות את הבז בשעה זו מכיוון שהוא עומד באוויר ברפרוף כנפיים מהיר תוך חיפוש אחר טרף. כשהוא מאתר את הטרף, הוא צונח בדרך-כלל למדרגת ביניים, וממשיך לרפרף שם עד לצלילה המהירה והתלולה אל הקרקע ודריסת הטרף ברגליו. לעיתים תוקף הבז את טרפו בתקיפה ישירה, בזווית צלילה חדה ותופס אותו בסבך עץ או שיח או

אף בעת תעופה. אני לא זכיתי עוד לראות ציד כזה באוויר. את הטרף מביא הבז בדרך-כלל למקום האכילה הקבוע, ואוכלו שם ולא בעודו באוויר. אני חייבת לציין שעם הבזים אף פעם לא משעמם, למרות שהם מקננים פה שנים, תמיד מתרחש אצלם משהו חדש שעוד לא פגשנו. היום, למשל, לפני שעה קלה, אבא שלי שעבד בחצר קרא לי לרדת למטה. הוא הצביע על הדשא בין העצים, ולקח לי זמן עד שקלטתי למה הוא התכוון. על הדשא עמד לו בשקט אחד מגוזלי הבז. הוא, כמובן, עוד לא יודע לעוף, וכנראה נפל מהאדנית שנמצאת ממש מעל בקומה השנייה של הבית. מסתבר שגם בזים, כמו חתולים, יודעים ליפול על הרגליים, והגוזל לא נפגע כלל. אולי היה קצת מבוהל. הזדרזנו להחזיר אותו לקן, לפני שהבז תגלה ולא תיתן לנו להתקרב אליו. אבא שלי תפס אותו בעזרת כפפה, וכך גם זכיתי לצלם אותו ממרחק קרוב. החזרנו אותו אל האדנית והכל בא על מקומו בשלום. מזל שמצאנו אותו כל-כך מהר.

כ"ד באייר תשנ"ח (20 במאי 1998)

במשך עשרת הימים שחלפו בין י"ב באייר לכ"ב בו (8-18 במאי) צמחו הגוזלים והתפתחו במהירות. הנוצות שלהם צמחו בקצב ושינו את המראה שלהם מדי יום. בכל בוקר פגשתי תופעה חדשה של הגוזלים באדנית. הבז והבזא הרבו להתרחק מהקן בחיפושים אחר מזון. בכל פעם שהגיע אחד ההורים עם מזון לקן החל מאבק קשה בין הגוזלים. ההורים בדרך-כלל הניחו את המזון והתרחקו מהקן. הגוזלים דחפו זה את זה בפראות בניסיון לזכות בבשר. הם נעזרו עכשיו בכנפיים שלהם שצמחו בימים אלו, כדי לדחוף את אחיהם. גוזל שהצליח לחטוף את המזון נמלט אל קצה האדנית ושם ניסה לאכול לבדו, בלי הפרעת אחיו. כשהמזון כלל טרף גדול, כמו חרדון שמן או גוזל גדול, הוא חולק בין מספר גוזלים. כאשר דובר בטרף קטן, כגון: חגב, אכל אותו הראשון שתפס לבדו.

בימים האחרונים הגוזלים הרבו לנער את כנפיהם בניסיון להיפטר משארית הפלומה הלבנה. אם שכחתי בטעות לסגור את הרשת המגנה על החלון, חדרו מבעד לתריסים נוצות פלומה לבנות ומילאו את החדר.

בכ"ב באייר (18 במאי) מלאו לגוזלים חודש ימים, והם בהחלט נראו כבר כבזים צעירים ולא עוד כגוזלים. המופע שלהם מזכיר את המופע של הנקבה, רק מאוחר יותר יובחנו הסימנים המאפיינים את הזכרים. בכ"ג באייר (19 במאי) בבוקר מוקדם הצצתי לאדנית וגיליתי בה ארבעה גוזלים בלבד. גוזל ראשון פרח

מהקן והוא בן חודש ויום. מאוחר יותר נותרו שם שלושה ובצהרים נותרו רק שניים. בשלב זה ראיתי דבר מוזר - האם נעמדה באדנית והאכילה את שני הגוזלים שנתרו. ממש סייעה להם לחתוך חתיכות מהלטאה שהביאה להם. זה מוזר, מפני שהאם הפסיקה להאכיל אותם לפני יותר משבוע. הם כבר רגילים לאכול לבד. היום ראיתי בשלב מסויים ארבעה גוזלים בקן. הם עכשיו מתעופפים לזמן קצר, בודקים את האזור, ושבים לקן. בספרות כתוב שהגוזלים ישארו בסביבות הקן ויקבלו את מזונם מהוריהם למשך חודש בערך. נחכה ונראה.

ג' בסיון תשנ"ח (28 במאי 1998)

הגוזלים, שנראים כבר כבזים צעירים, מתעופפים כבר למעלה משבוע באזור הקן. בדרך כלל הם נחים באדנית החלון שלי או על גג השכנים ממול. החורים לא נמצאים באזור רוב הזמן. כנראה הם מחפשים מזון וצדים "שעות נוספות". בדרך-כלל החורים מגיעים לאדנית, משאירים את הציד לגוזלים ומעופפים חזרה. במיוחד נוהג כך הבז הזכר שרק נעמד על קצה האדנית, מוסר את המזון ומיד נעלם שוב. הבזה לעומתו מתעכבת לפעמים בקן לעוד מספר רגעים. ביומיים האחרונים הרביתי לראות את הבז באזור, במלחמות אוויר קשות עם העורבים. המלחמות האלה לא פסקו למעשה מרגע שבקעו הגוזלים. לצערי, מאז שהחלו הגוזלים לעוף, לא זכיתי לראות עוד את חמישתם יחדיו. אל האדנית מתקבצים מאז רק ארבעה גוזלים, ואני די חוששת לגורלו של הגוזל החמישי. אני לא יכולה להבחין בין הגוזלים השונים ולדעת מי מהם לא נמצא בקן, אך נראה לי שלא מדובר בסתם 'מקרה', כי מאז שהם החלו לעוף הם שבו הרבה והתקבצו באדנית - תמיד רק ארבעה.

חלק מהגוזלים החלו לאיים עלי בתנועות האיום הרגילות של הבז כשאני מתקרבת (ממש "חצופים קטנים!"). למעשה היום כבר אין לי הרבה סיכוי לתפוס תמונה שלהם מקרוב, מכיוון שהם מתעופפים ובורחים מהאדנית ברגע שאני מתקרבת אל החלון.

ט"ו בסיון תשנ"ח (9 ביוני 1998)

בשבוע וחצי האחרונים, הגוזלים נטשו לגמרי את הקן. את הבסיס החדש שלהם הם קבעו במקום שבו נמצאים הוריהם רוב השנה, על גגות שני הבתים הסמוכים לחלון חדרי. בימים הראשונים הצעירים רבצו שם רוב היום וציפו

להורים שהגיעו עם מזון. לאט לאט החלו גם הגוזלים לצאת למעופי ציד. בימים האחרונים, בשעות הבוקר המוקדמות, לא ניתן לראות אף בז באזור. בשבוע שעבר, כשהגוזלים עוד רבצו על הגג, הצלחתי להבחין בארבעה גוזלים על הגגות, ובעוד שלושה בזים מעופפים באזור. אני מקווה מאוד שמדובר בגוזל החמישי, שהוא כנראה עצמאי יותר מאחיו. אולי זו גם הסיבה שלא ראיתי אותו עוד שב לאדנית לאחר שפרח ממנה. לא ידוע לי על מקרה כזה של עצמאות מוקדמת אצל גוזלי בזים. בספרות על הבזים לא מצאתי אף איזכור למקרה שכזה.

מאז שעברו הגוזלים לגגות ממול התרבו קרבות האוויר עם שני העורבים על השליטה באזור. אתמול הבחנתי בתעוזה חדשה של העורבים. הם נעמדו על הגגות בסמוך לבזים, ממש בתוך "השטח" שלהם ונאבקו בהם שם. ראיתי גם את העורב נעמד למשך מספר דקות בקצה העליון של הגג, כאילו כדי להכריז: "אני כאן השולט".

כ' בסיון תשנ"ח (14 ביוני 1998)

היום אני הולכת לכתוב על דבר שמשמח אותי ומעציב גם יחד. נראה לי שזה יהא הפרק האחרון בתיעוד קינון הבזים לשנה זו. מזה ארבעה ימים שאני לא רואה עוד את הבזים באזור.

ביום רביעי, ט"ז בסיון (10 ביוני), הם עוד עופפו כאן, צרחו בקול ונאבקו עם העורבים. ביום חמישי, י"ז בסיון (11 ביוני), חיפשתי אותם בשעות הבוקר והם לא היו כאן. אך זה לא נראה חריג, כי כך הם נהגו בימים האחרונים, להיעלם להם בשעות הבוקר. כשלא ראיתי אף אחד מהם גם אחר-צהריים, הרגשתי שמשוהו מתרחש כאן והחלטתי להמשיך ולעקוב. גם ביום שישי לא זכיתי לראות אף אחד מהם, לא הגוזלים ולא ההורים. אפילו צריחות מרחוק לא ניתן לשמוע. בשבת כבר הרגשתי שהקולות ממש חסרים לי. הם לא שבו להופיע גם היום, יום ראשון, כ' בסיון (14 ביוני). יש לי תחושה שאני לא אזכה עוד לראות את חמשת הגוזלים. ההורים כנראה לקחו אותם מכאן ללמוד לחיות בחוץ, לעוף ולחפש להם את טריטוריית חייהם. אני מקווה שההורים ישובו לכאן עם הזמן, למקומם הקבוע מזה שנים. אבל את הגוזלים לא נראה לי שאזכה עוד לראות. בספרות המדעית כתוב שהגוזלים שוהים כחודש בסביבת הקן לאחר שהחלו לעוף. הגוזלים שלי עפו להם אחרי שלושה שבועות.

כפי שציינתי בהתחלה אני כותבת עכשיו על משהו שמאוד משמח אותי אך גם מעציב. מאוד משמח לראות כי גם השנה הצלחנו. גם השנה ניצחו הבזים את איתני הטבע והפריחו חמישה גוזלים צעירים לשמי הארץ. אוכלוסיית הבז המצוי בארצנו גדלה היום. אך גם מעציב מבחינתי, כי פרק נוסף תם. אף על פי שאני רק צפיתי מהצד ומעולם לא התערבתי בגידולם של החמישה, ליוויתי אותם השנה לאורך כל הדרך, בכתובה ובצילום. ליוויתי את הבזים בתהליך ארוך מאוד שנמשך מאז החלה עונת החיזור לפני כחמישה חודשים, דרך עונת ההטלה והדגירה, הבקיעה, הגדילה המהירה וההתאקלמות בחיים מחוץ לקן. מדי יום ביומו הרגשתי בהם לידי. לא יכולתי להתעלם מכיוון שהם בחרו למקם את קנם בחלון חדרי, מעל מיטתי. התרגלתי להשכמה מוקדמת בסביבות השעה חמש בבוקר מהצריחות הרמות, התרגלתי אפילו לריחות הפגרים והנבלות. לכן זה מעט מעציב שפרק נוסף תם. אך כפי שכבר אמרתי - משמח גם.

חלפה שעה מאז כתבתי את הדברים האחרונים, והנה, בשעת צהרים חמה, אני שומעת שוב את קריאות הבז המוכרות. הצצתי אל גגות השכנים והפעם לא נראו מספר בזים רובצים עליהם. רק זוג בזים צורח זה לזה. הבז עמד מולי, והבזה יצאה בדיוק למעוף ציד. זהו, עכשיו אני כבר חושבת שזה סופי וודאי. הגוזלים "שלי" פרחו להם, ותם פרק הגידול.

* * *

בתקופה ארוכה זו בה תיעדתי את קורותיהם של הבזים למדתי הרבה דברים נפלאים על עולם הטבע, ועל חייהם והתנהגותם של הבזים. מעבר לפרטים הקטנים אני חושבת שלמדתי מסר אחד כללי וחשוב, שאותו אולי הייתי לוקחת איתי להמשך הדרך. מי שבאמת רוצה ללמוד על בעלי-חיים ועל עולם הטבע בכלל, צריך לעזוב את הספרייה ואת הספרים ולצאת לטבע לצפות, להתבונן ולהשקיף. רק זו הדרך להכיר באמת את הטבע במלוא עצמתו. להתבונן וללמוד, בלי להתערב בתהליך (והבזים, כדרך אגב, הם עופות מוגנים). ואם אני מתעתדת לעסוק בחינוך, אני חושבת שאת המסר הזה כדאי לאמץ לפעמים גם לגבי בני-האדם. מי שרוצה לעסוק בחינוך ילדים, שיעזוב את הספרייה, את התיאוריות והספרים, שיצא לשטח ויתבונן בילדים. יצפה וישקיף וילמד, בלי להתערב. זה המסר האישי שלמדתי אני.

הדברים האחרונים שכתבתי הזכירו לי קטע שקראתי פעם בספרו של יאנוש קורצ'אק היי"ד - "כיצד לאהוב ילדים". חיפשתי ומצאתי את הקטע ואצטט אותו כאן.

מה שהיה יפה לגלות הוא שקטע זה הובא על-ידי עורכי הספר כקטע אחרון - לסיכום הספר, וגם אני בחרתי לסכם בו את סיפורם של הבזים.

האנטימולוג הצרפתי הגאון פאברא מתגאה ואומר, שבתגליותיו החשובות בידיעת החרקים, לא הרג אפילו אחד מהם. הוא חקר את מעופם, את מנהגייהם, את דאגותיהם וששונותיהם. הוא הסתכל בהם, בשעה שהשתעשעו בזהר קרני השמש, בשעה שנלחמו ונפלו חללים, חיפשו מזון, בנו להם מקומות מחסה, אגרו מזונות. הוא לא התרעם; בעין פקוחה עקב אחרי חוקי הטבע הכבירים בתנודותיהם הקלות ביותר. הוא היה מורה עממי. את הסתכלויותיו עשה בעין בלתי-מזוינת במכשיר. המחנך, הווה גם אתה לעולם הילדים, מה שהיה פאברא לעולם החרקים.

[יאנוש קורציאק, כיצד לאהוב ילדים,

תרגם: יעקב צור, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1993]